

lit i pennan. Kieffer har bakom sig bl.a. en stor kommentar till Johannesevangeliet, och det är rimligen detta arbete som lämnat en del av materialet till den kanske tyngsta av artiklarna med titeln "Olika nivåer i johanneiskt bildspråk". Ett fängslande bidrag handlar om myter, bilder och symboler i bibeln, ett annat om religion på Jesu tid och den moderna människan. Författarens imponerande kunskaper om modern symbolforskning gör sig överallt märkbara.

På ett för svenska exegeter mindre vanligt sätt är Kieffer intresserad av den bibliska textens verkningshistoria, dess fortsatta liv och utläggning i särskilt kyrkans gemenskap. Detta visar sig bl.a. i en uppsats om Fader vår i äldre kyrklig tradition – väsentlig inte minst i samband med den pågående diskussionen om ännu en nyöversättning av bönen. Ibland får lä-

saren stifta bekantskap med vad Thomas av Aquino men också senare tiders teologer haft att säga om bibeltexten. Sådant berikar framställningen och är en nyttig påminnelse om att vårt umgänge med bibeln måste var präglad av en dialog som sker i gemenskap med olika tider och kulturer.

Varför skall vi över huvud ha en professur i Nya testamentets exegetik? Den frågan ställdes för några år sedan vid återbesättningen av en sådan tjänst och den är kanske inte helt omotiverad. Det är som att ha en professur i lillfingrets kirurgi – och det har vi ju inte. Efter att ha läst denna bok tvivlar nog ingen på det berättigade i att det finns professorer i Nya testamentets exegetik.

SH

René Kieffer, *I närkamp med Bibeln. Verbum, 1994*

SYNPUNKT

Naturlig och onaturlig etik

I sin ledare i *Signum* 1994:7 diskuterar Anders Piltz effekterna av darwinism, varvid han har en del kritiska synpunkter på vår bok *Naturlig etik – en uppgörelse med altruismen*.

Piltz förvånar med att framföra ett mycket relativistiskt resonemang, där såväl kunskap som värderingar ses som högst godtyckliga. Vetenskapen är beroende av vissa ontologiska antaganden samt diverse trosuppfattningar och saknar förmåga att stå på egna ben: "Alla påståenden om 'fakta' betingas av dessa i förväg valda principer". En sådan relativism påstås vara en allmän uppfattning, med undantag för undertecknade, som "på ett numer ovanligt sätt svävar i naiv omedvetenhet". Piltz förespråkar uppfattningen att tron skapar verkligheten, en uppfattning som vi kallar "det ideologiska felslutet".

Ett stycke tidigare har Piltz dock redovisat att han liksom de flesta andra kristna tror på utvecklingslä-

ran. Varför gör ni det? Anledningen till detta är rimligtvis inte några ontologiska antaganden, några uppenbarelser eller spontana infall, utan mer genomtänkta skäl än så. Inför överväldigande bevis ändrar de kristna åsikt, trots en trosmässig utgångspunkt i och en känslomässig preferens för bibelns skapelseberättelse. Av samma skäl övergick kristna för flera generationer sedan till en heliocentrisk världsbild. Tron förändrar inte fakta, men fakta påverkar tron. [...] De flesta kristna liksom icke-troende anser att det finns fakta och rationella argument inte bara i kunskapfrågor, utan också i värderingsfrågor. [...] Vad som är god moral för änglar är en teologisk fråga i vilken vi inte tror oss ha något att tillföra. Vad gäller *Homo sapiens* så anser vi att darwinism i allmänhet och sociobiologi i synnerhet har mycket att tillföra. Vår modell visar att ett samhälle fungerar med regler baserade i fundamentala biologiska beteenderegler som egoism, släktsektion (man gynnar barn och andra genetiskt besläktade individer), gruppegoism och reciprocitet (samarbete till ömsesidig nytta). Vår bedömning av altruismen avviker starkt från den konventionella. Vi ser altruismen som en kulturskapelse som inte inneburit någon kvalitativ förbättring utan som fört med sig betydligt mer negativa än positiva konsekvenser. [...] Vår kontroversiella tes möter mothugg från många håll, men det gäller för våra motståndare att presentera hållbara argument, inte bara beklaga att vi bryter konventionen att altruism är ett fint ideal. Det som försvarar en diskussion är att altruismens försvarare inte är vana att argumentera för sin sak, bara att propagera: det råder en dominerande enighet om att al-

truism är av godo, men att den tyvärr är alldeles för ovanlig. [...]

Bokens definition på altruism är ”uppoffringar för obesläktade individer som inte förväntas återgålda”, dvs en definition helt i linje med Bergspredikan. Eftersom altruism saknas i djurvärlden så bör den ses som en kulturskapelse, och ett avgörande skäl för att altruistiska handlingar utförs är att de förespråkas av en stark altruistisk moral. Förutom den gode givaren så finns den favoriserade mottagaren av de osjälviska handlingarna, och vi tror att denne favoriserade mottagare är avgörande för att det finns en altruistisk moral. Många mottagare – som spetälska, fattiga och flyktingar – låter väl maktlösa för en sådan nyckelroll. Men de flesta förespråkare för altruistiska uppoffringar framstår som allt annat än maktlösa: kejsare, presidenter, biskopar, chefredaktörer, partibossar och generaler. Alla hävdar de att medborgarna skall vidta åtgärder som strider mot egenintresset för att detta är en altruistisk plikt – åtgärder som direkt eller indirekt gynnar dessa förespråkare. Den massiva propagandan resulterar i en del altruistiska handlingar. Det finns dock ingen logik som leder till att dessa handlingar skulle vara av godo, utan det är en empirisk fråga. Det förefaller såväl undermåligt som ohederligt att hävda att alla självuppoffrande handlingar man inte gillar inte är ”riktig” altruism. Vad säger att altruister med nödvändighet kämpar för den goda sidan? Soldater som offrat livet för gud och konungen har ju bevisligen stupat på båda sidor.

All altruistisk moral syftar till att få människor att göra något annat eller något mer än vad som motiveras av deras egenintresse. Man måste naturligtvis kunna ställa sig den generella frågan om detta är bra, om det är en social nödvändighet för att hålla ihop samhället? Vi anser att boken ger ett väl underbyggt nej på den frågeställningen. [...]

Olika moraluppfattningar skapades i en tid med skapelseberättelsen som ett fundament. Många icke-troende ser Jesus som ett föredöme fast de inte tror att han har någon gudomlig anknytning. När fundamentet reviderats kraftigt måste man dock fråga sig om de moraliska slutsatserna oförändrade kan stå kvar. För alla icke-troende liksom de flesta kristna är det inte längre rimligt att se de tio budorden som moraliska axiom höjda över all reflektion. [...] Om Nya testamentets moral är bra så är det inte primärt för att Guds son framförde den, utan för att den ger bra förhållningsregler för människan att leva efter [...].

JAN TULLBERG

Svar:

Det är alldeles utmärkt att makarna Tullberg skrivit sin uppgörelse med altruismen. Varje gång förmenta självklarheter ifrågasätts tvingas människor ur alla läger att tänka igenom och formulera sin ståndpunkt. Ur Jan Tullbergs engagerade reaktion på

mina synpunkter på boken *Naturlig etik* vill jag nu försöka destillera några teser och kommentera dem.

1. *Naturvetenskapen är oberoende av ontologiska antaganden.* Kommentar: som man ropar får man svar. Beviset för detta är att den naturvetenskapliga världsbilden faktiskt förändrats drastiskt under de senaste hundra åren och lär komma att förändras de närmaste hundra åren. Ingen forskare använder alla tillgängliga data, vilket vore omöjligt, utan väljer ut, ordnar i mönster och drar slutsatser utifrån vissa antaganden. Vad som väljs ut, vilka mönster som används och vilka antaganden som ligger till grund för slutsatserna, detta är faktorer som inte tillhandahålls av observationerna själva – de är grundade på en ontologi som är vald redan innan observationerna görs. De fakta vi tror oss få fram tvingar oss sedan att rekonstruera vår förståelsehorisont – det vill säga att försöka fylla i vad som finns utanför synranden. Heisenbergs osäkerhetsrelation innebar en omvälvning i den naturvetenskapliga ontologin, andra omvälvningar har följt därpå. Forskare i nobelprisklass har diametralt motsatta åsikter om själens existens på grundval av identiska observationer – vem förnekar att sådana slutsatser byggs på mer än räkning, mätning och vägning av ”fakta”? De grundas också på ideologiska traditioner och mentalitetsförskjutningar. En cynisk definition av vetenskap lyder ju: ”den form av vidskepelse som för närvarande predikas från universitetens katedrar”. Även om konsensus råder om observationerna, förs en hetsig debatt om hur de skall tolkas och vilka slutsatser som eventuellt skall dras. Om forskningen inte byggde på en viss ontologi, då skulle ju alla forskare genast bli överens. Så har det aldrig varit, och inget säger att vetenskapshistorien numera är avslutad. Ontologin påverkar sättet att fråga, och svaren påverkar ontologin, för Tullberg och för mig. Att kalla en bok *Naturlig etik* är ett utomordentligt tydligt exempel på detta: titeln bygger på en uppfattning (som inte är självklar och som därför måste förklaras, företrädas och försvaras) om vad som är ”naturligt” i djurens respektive människans värld.

2. *Av beteenden i djurvärlden kan vi dra slutsatser om hur människan bör handla.* Kommentar: denna tes är vad som egentligen bör diskuteras. Djuren har ingen moral och behöver inte fatta politiska beslut, och denna skillnad mellan djur och människa är mer än en gradskillnad. Ett av bevisen för detta är att Jan Tullberg och jag debatterar, ett besvär vi hade sluppit om vi vore till exempel babianer. Hur gör man nu om man vill översätta djurens beteenden till regler för mellanmänniskt umgänge? Vilka djur bör i första hand efterliknas? Kan man t.ex. dra slutsatsen att ett beteende som saknas i djurvärlden (t ex etisk debatt) därför inte bör förekomma bland människorna, så som makarna Tullberg tycks göra? Frågan är ytterst vilken ledning djungelns lag ger för behand-

lingen av de svagaste i samhället – till exempel när de inte har några släktingar i närheten.

3. *Skapelseberättelsen ger svar på naturvetenskapliga frågor*: Kommentar: vilken exeget påstår detta? Ingen jag känner. Hade skapelseberättelserna (som är flera och av olika ursprung) verkligen velat svara på frågan om Big Bang, då hade de varit obegripliga för sina ursprungliga läsare, vilket är en nackdel som normala författare undviker. Litteraturtips tillhandahålles på begäran. Här måste ställas större krav på debattörerna Tullberg att ta sina meningsmotståndare på allvar och inte gå till storms mot karikatyrer.

4. *Den bibliska etiken är grundad på gudomlig auktoritet och är oätkomlig för förnuftet*. Se kommentar till 3. Vi är alldeles överens: så kan man inte resonera. (Den sista meningen i citatet ur Tullbergs brev ovan formulerades för övrigt redan i sak av Thomas av Aquino, död 1274.) Det goda skall göras för att det är gott, inte för att Gud har bestämt det, och Gud har inte gett buden till människan som en sorts lojalitetstest utan därför att livet blir barmhärtigare och enklare att leva om man följer dem.

5. *Definitionen av altruismen är av Tullberg formulerad så att den omfattar både Maximilian Kolbes frivilliga död i Auschwitz i stället för en flerbarnsfar och lägerläkarens blinda lydnad för lägerkommendanten*. Kommentar: det behövs inget större skarpsinne för att avslöja att definitionen är för vid för att vara intressant. Om jag hävdar att ovanstående två moraliska förhållningssätt inte bör föras under samma rubrik kan jag därför inte avfärdas som ohederlig. Definitionen är oanvändbar – och detta är en allvarlig kritik mot hela boken. Till slut är etik inte en fråga om elegant formulerade teorier för änglar (därom är vi överens) utan något mycket praktiskt för människor av kött och blod i konfliktsituationer. Vilken etik – vilket ethos – kommer bäst att slå vakt om mitt handikappade barns välfärd den dag jag själv inte är med? Tullbergs reciprocitetsprincip (på latin: do ut des) eller hoppet att det då fortfarande skall finnas någon som åtminstone genom hörsägen är bekant med begreppet agape, den sortens omsorg som inte söker sitt?

AP

Sigdum

REDAKTIONSKOMMITTÉ

ERWIN BISCHOFBERGER (EB), OLLE BRANDT (OB),
ANDERS EKENBERG (AEG), ANNA MARIA HODACS (AH),
FRANS-J. HOLIN (FH), MAGNUS NYMAN (MN),
HERMAN SEILER (HS), ASTRID SÖDERBERGH-WIDDING (ASW)
FLORENCE VILÉN (FV), KATRIN ÅMELL (KÅ).

ARBETSGRUPP I LUND

PER BESKOW (PB), AXEL CARLBERG (AC),
GÖSTA HALLONSTEN (GH), STEN HIDAL (SH),
ANDERS PILTZ (AP).

ANSVARIG UTGIVARE PETER HORNUNG

CREDO KATOLSK TIDSKRIFT GRUNDAD 1920
KIT GRUNDAD 1963

TRYCKT PÅ TK i UPPSALA AB, 1995,
GRAFISK FORMGIVNING LENA LINDQVIST

PRENUMERATION 1995 (10 NUMMER) 190:-,
STUD. 120:-, UTOM NORDEN 280:-,
UTOM EUROPA 310:-, LÖSNUMMER 30:-
PG 13 73 00-0 • BG 217 - 8713
KASSETTUTGÅVA 190:-
TAL & PUNKT, 122 80 ENSKEDE

ADRESS

S:T JOHANNESGATAN 22 • 753 12 UPPSALA
RED TEL 018-11 58 44
EXP TEL 018-12 51 15
FAX 018-12 71 25